

PRIKAZ

UDK: 929 Симић М.(049.32)

orcid.org/0000-0002-5082-3764

Svetlana E. Tomić*Fakultet za strane jezike, Alfa BK Univerzitet
Beograd**PRVA STUDIJA O MILEVI SIMIĆ – SVETLO IME IZ PROŠLOSTI
SRPSKE KULTURE****(Gordana Stojaković, *MILEVA SIMIĆ (1859–1946): Priča o jednom
novosadskom veku*. Novi Sad: Savez feminističkih organizacija
„(Re)konekcija“, 2023, str. 133)**

Gordana Stojaković više od dve decenije objavljuje zapažene naučne članke i monografije o istoriji vojvođanskih žena i ženskog pokreta. Bila je rukovoditeljka i saradnica pionirskih projekata (npr. *Znamenite žene Novog Sada*, 1999-2010), osnivačica je više ženskih organizacija (*Novosadski ženski centar*; *Žensko putujuće pozorište*; *CikCak inicijativa*; *S.T.R.I.K.E*). Pomenimo samo neke od njenih monografskih publikacija koje su važna polazišta u razumevanju doprinosa žena iz prošlosti srpskoj kulturi i društvu: *Diskursne osobine privatne prepiske o knjizi Srpkinja njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas (1909–1924)*, 2005; *Rodna perspektiva u novinama Antifašističkog fronta žena u periodu 1945-1953. godine*, 2012; *Savka Subotić (1834–1918) – Žena koja nije ništa prećutala*, 2018.

Nedavno je dr Gordana Stojaković objavila novu monografiju *Mileva Simić (1859–1946): Priča o jednom novosadskom veku*. Ono što tu studiju povezuje sa prethodnim radovima Gordane Stojaković je obilno korišćenje arhivske građe. Stojaković je čitala razne tekstove Mileve Simić iz Rukopisnog odeljenja Matice srpske: autobiografiju, pripovetke, novele, drame, prepisku, dopisnice, komentare... Dakle, i ovog puta Stojaković u prvi plan postavlja primarnu građu i arhiv kao stožerno mesto čuvanja prošlosti. Knjiga osim „Zahvalnice“ i „Uvodnog teksta“ sadrži četrnaest poglavlja, kao i završne delove „Citirani izvori“ i „Dodaci“, u kojima se nalaze razne vrste

* tomic.svetlana@gmail.com

bibliografskih i ilustrativnih priloga. Razmotrimo ukratko o kakvoj je studiji reč i u čemu je njena vrednost.

Najpre, reč je o pionirskom poduhvatu. Gordana Stojaković je prva iscrpno i argumentovano istražila dug, slojevit i složen život i rad jedne veoma značajne kulturne radnice. Krajem XIX i u prvoj polovini XX veka, Mileva Simić je (prevashodno u vojvođanskoj sredini) važila za veoma uglednu intelektualku koja je za svoj obrazovni i književni rad od kralja Aleksandra Karađorđevića 1925. godine primila Orden Svetog Save. Iako je u to vreme Mileva Simić bila cenjena narodna učiteljica, nagrađivana književnica, zapažena prevoditeljka, poštovana autorka udžbenika i priručnika, agilna skupljačica posebne vrste narodnih pesama, njeni brojni i žanrovski razučeni radovi do sada nisu bili bibliografski obrađeni niti su, u ovako širokom zahvatu, čitani, rastumačeni i ocenjeni. Kada su se u srpskoj kulturi druge polovine XIX veka tek javljale književnice sa umetničkom prozom, o Milevi Simić se pohvalno pisalo na primer u respektabilnom novosadskom književnom listu „Javor“. Takva javna podrška autorkama ni tada a ni danas nije mala stvar.

Imajući u vidu veliku i slojevitou produktivnost Mileve Simić autorka ove studije je nastojala da popiše bibliografiju te značajne „misleće ženskinje“ iz prošlosti.¹ No osim toga, Stojaković je proveravala tačnost postojećih izvora, prikupljala je tekstove rasute po brojnim časopisima u jugoslovenskoj regiji, iščitavala je i tumačila retko istraživane arhivske izvore. Ali, da bi se valjano osvetlilo specifično delovanje jedne nove rodne uloge iz tog doba, trebalo je dobro poznavati feminističke istorije, teorije i kritike, istoriju ženskog pokreta, takođe dobro poznavati lokalnu prošlost (Vojvodine), njene političko-ekonomske i kulturne događaje i prilike, veze i odnose sa novouspostavljenim državama u XX veku, te predstaviti ulogu Mileve Simić i oceniti njen doprinos društvu i kulturi. To je bio ogroman zadatak koji je, kako će se ispostaviti, ispunjen kako valja.

Gordana Stojaković bi doprinela naučnim istraživanjima i da je samo objavila bibliografiju radova Mileve Simić, sa popisom rukopisnih tekstova u Rukopisnom odeljenju Matice srpske i svojim kritičkim napomenama o problemima sa pojedinim izvorima (videti str. 124–126). Ali, ona je osim toga uspeła da prikupi relevantne podatke o raznovrsnom intelektualnom i kreativnom stvaralaštvu Mileve Simić, kontekstualno je povezujući sa drugim književno-umetničkim probojem ondašnje ženske elite (Dragom Gavrilović), prikazala je ranu recepciju Mileve Simić, izdvajajući ključne kritičarske figure i dragocene izvore iz prošlosti, kao i prelomne tačke recepcijskog vrednovanja. Podsetimo se: u dugoj istoriji sistemskog obeshrabrivanja književnica, recepcija je, „u muški orijentisanom establišmentu“²

¹ Videti biografiju i bibliografiju Mileve Simić u bazi projekta „Knjiženstvo“: <http://knjizenstvo.etf.bg.ac.rs/sr/autorke/mileva-simic>

² Ova sintagma je pozajmljena od Dejl Spender.

suštinska stvar za opstanak autorke. Ali, upravo se u savremenim ispitivanjima recepcije autorki iz prošlosti manipuliralo ili se toj važnoj temi nije pristupalo pažljivo čak i tamo gde očekujemo da se stare greške neće ponoviti (npr. u feminističkim proučavanjima).

Veoma je važno što je Stojaković upozorila čitaoce na pogrešna tumačenja rane „muške kritike“ odnosno muškaraca kritičara koji su u to vreme utirali put profesionalnoj i akademskoj kritici. Kasnija muška akademska kritika (iz druge polovine XX veka) samocenzurirala je početno visoko vrednovanje proze Mileve Simić, a to nije bio jedini slučaj ove „kensel-kulture“.³ Dakle, ne radi se o tome da akademska kritika sa kraja XX veka nije znala šta donosi proza Mileve Simić, nego je svesno ignorirala ta znanja. Ti podaci nedostaju u prikazu novije recepcije Mileve Simić, kao i neki drugi uvidi koji bi pomogli čitaocima da razumeju visoko mesto koje je Mileva Simić imala kao književnica od kraja XIX veka – kada je počela da objavljuje, ali i rodne specifičnosti tadašnjeg novog ženskog autorstva. Na primer, nedostaju podaci i noviji radovi o tome da je Mileva Simić bila zastupljena kao književnica u prvom „ženskom broju“ mostarske *Zore* (1899), da se drugačije potpisivala prilikom objavljivanja svojih dela („Mileva Simićeva“), malo detaljniji opis srodnih nastojanja da sa drugim književnicama tog doba promoviše emancipatorske teme itd. No, ove nedostatke možemo ostaviti sa strane, jer je glavna tema knjige predstavljanje rezultata istražene rukopisne zaostavštine u arhivu Matice srpske i do sada nečitanih radova Mileve Simić razasutih po regionalnoj periodici.

Dalja poglavlja ove nove knjige Gordane Stojaković potvrđuje da njena istraživanja donose nova saznanja i ostavljaju mnogo inspirativnih putokaza za buduća proučavanja. Na primer, u trenu kada skreće pažnju na manje poznate detalje o tome da je i Mileva Simić, poput Mine Karadžić i Savke Subotić, umela kritički da procenjuje svoja i tuđa dela, dalja istraživanja mogu da se posvete analizi kako vremenske tako i recepcijske hijerarhije *kritičarki iz prošlosti* jer još uvek nemamo dovoljno znanja o tim temama relevantnim za književnu produkciju.⁴ Pored toga, mogu da se preispitaju poredbeni odnosi kritičarki i kritičara istog vremena, ali i sposobnosti njihove argumentacije, kao i procesi kritičke kanonizacije.

³ Nekoliko radova posvećeno je ovoj temi (nazovimo ih jednom rečju) provere, videti npr. Svetlana Tomić: „Norma, književnice i istina“, *Kultura*, no. 143 (2014), str. 168–186; „Dominantna akademska norma srpskog realizma i njen patrijarhalni obrazac“, *Srpski kulturni obrazac u svetlu srpske književne kritike*, uredio Milan Radulović, (Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2015), str. 421–442; „Studije srpske književnosti: mit o urodnjavanju višeg obrazovanja“, *Rodna ravnopravnost u visokom obrazovanju: pojmovi, prakse i izazovi*, uredile Dragica Vujadinović i Zorana Antonijević (Novi Sad: Akademska knjiga, 2019), str. 189–207.

⁴ Od pre imamo studiju o kritičarima tog doba: Mr Dragana Čorbić-Vukićević, *Poetika čitanja: kritika proze 1868–1901*. (Beograd, Zadužbina Andrejević, 1998).

Sagledavanju književnog portreta Mileve Simić istoričarka Gordana Stojaković posvetila je nekoliko poglavlja knjige. Mileva Simić je bila autorka prevoda onih nemačkih pisaca koji su bili čitani u to vreme. Vážila je za odličnu poznavateljku nemačkog jezika. U periodici je prevodila poeziju slavnih pisaca poput Hajnea, Getea i Safira, ali i priče savremenika – Hajzea, Saher-Mazoha i druge (26-30). Ona je pisala raznovrsne književne tekstove: pesme, pripovetke, novele, šaljive igre za odrasle, bajke za odrasle, pozorišne igre za decu (31-59). Ti književni radovi su sada prvi put čitani zajedno, u nastojanju da se dokuče motivske preokupacije i proceni izbor i umeće primene književnih postupaka. Na pojedinim mestima, osvetljavaju se manje poznati podaci o raznovrsnim vidovima recepcije. Na primer, nagrađenu šaljivu igru *Retka sreća* često su igrale amaterske družine, a taj komad bio je i izveden na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu 1900. te imao gostovanja u Pančevu i Staroj Pazovi 1901. godine. Zbog dokumentarnih podataka sugerise se potencijalna vrednost nekih književnih radova čiji je sadržaj ostao poznat samo iz prepiske te zato treba nastaviti potragu za spisima Mileve Simić po drugim arhivima ili bibliotekama. Ono što posebno dolazi do izraza čitajući ova poglavlja je odsustvo novijih (savremenih) čitanja kreativnih potencijala Mileve Simić. To váži ne samo za njene književne radove za decu (koja su za života autorke imala više izdanja!), već i za jedan deo proze koja je ranije bila izdvojena zbog izvrsne psihologizacije karaktera.⁵ Gordana Stojaković sada prvi put iščitava pripovedni i novelistički korpus Mileve Simić koji je nastajao na zahtev publike, kao i seriju pripovedaka u kojima je autorka stavila akcenat na ženske likove i odnose među ženama. Premda Gordana Stojaković uspostavlja kratke književno-poredbene veze, na primer između Drage Gavrilović i Mileve Simić, ova poglavlja nude temeljna polazišta za sagledavanje književnih veza i potencijalnih uticaja sa drugim autorkama ali i autorima srpske književnosti na razmeđu vekova, kao i sa početka XX veka. Na primer, može se postaviti pitanje da li je Milka Grgurova (glumica-književnica poreklom iz vojvođanskog kulturnog kruga) kao književna prethodnica dijalozima svojih priča uticala na razvoj dijaloga u pričama Mileve Simić.

Svojim daljim analizama Stojaković pokazuje da su neke tematske preokupacije proze Mileve Simić bile sastavni deo ondašnjeg života. Detektovane su podudarnosti tema njenih književnih radova sa novinskim člancima o sudbinama žena. Ova podudarnost se može protumačiti trostruko: kao književno-programski zahtev realizma, kao potreba da se dopune uske rodne vizure književnika, ali i kao

⁵ Dušan Ivanić, *Zabavno-poučna periodika srpskog realizma: Javor i Stražilovo* (Novi Sad: Matica srpska, 1988); Svetlana Tomić, *Tipologija junaka i junakinja u prozi srpskog realizma iz rodne perspektive*, doktorska disertacija (Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 2012); Svetlana Tomić, *Realizam i stvarnost: nova tumačenja proze srpskog realizma iz rodne perspektive* (Beograd: Alfa univerzitet, Fakultet za strane jezike, 2014).

udovoljenje potrebama sve razuđenijoj ženskoj čitalačkoj publici. U analizi književne proze Mileve Simić, Stojaković podseća savremene čitaocice na razlike između uslova života žena u prošlosti i danas, a druge takve ograde nalazimo i prilikom otvaranja pitanja položaja srpskog naroda, naročito inteligencije, u Austrougarskoj monarhiji, kada se razmatra upotreba maternjeg jezika, mogućnost štampanja knjiga na maternjem jeziku i sl.

U daljim poglavljima knjige, Gordana Stojaković dokumentuje doprinos Mileve Simić narodnoj usmenoj tradiciji („Srpske narodne ženske pesme“, 59–67). Stojaković prikazuje strašnu temu krađe izuzetnog sakupljačkog i priređivačkog truda Mileve Simić. Ta drama dobija srećan epilog jer je posle mnogo decenija njen sakupljački korpus ipak objavljen. Na ovu temu odlično se nadovezuje srodno pitanje koje se razmatra u poglavlju „O autorskim pravima, udžbenicima, izdavačima, honorarima i čitateljstvu“ (66–77). U tom delu knjige nalaze se takođe veoma važni podaci o autorskim ugovorima i o modelima zaštite autorskih prava Mileve Simić. Poređenje načina na koji se Mileva Simić borila za svoje autorstvo i svoje radove sa načinima borbe drugih autorki može postati tema za dalja istraživanja. Iz tog perioda postoje slična svedočanstva na primer o borbi za objavljivanjem romana Drage Gavrilović, knjige priča Milke Aleksić Grgurove, a iz nešto kasnijeg perioda i proze Jelene J. Dimitrijević i Milice Janković. Da li su samo književnice bile diskriminisane ili su i neki književnici delili takva iskustva – ostaje da se istraži.

Svakako je važno što Gordana Stojaković analizira ove za sada retke teme i otvara pitanja o ekonomskoj svesti autorke koja se bori za svoja prava na izdavačkom tržištu. Stojaković takođe iznosi jednu tezu koja ima osnove u postojećim istraživanjima o razvoju periodike i čitalaštva u srpskoj kulturi, a to je da je u Vojvodini, u drugoj polovini XIX veka, uloga čitateljki narasla i da je uticala na broj književnica, njihovo stvaralaštvo i izbor tema. U nastavku studije, u poglavlju „Okolnosti i činjenice koje izmiču pažnji u analizi nekih stavova Mileve Simić o položaju žena“ (77–87), Gordana Stojaković stavlja poseban akcenat na specifičan položaj ove intelektualke i ispravno ga kontekstualno vezuje za pokrete nacionalne afirmacije, potpomažući se širom (evropskom) istorijom feminizma (Gizela Bok) i bližim (pojedinačnim) slučajem mađarske savremenice Mileve Simić (Adel Nemešnji).

U knjizi je ključno ovo mišljenje Gordane Stojaković: „Pozicija sa koje je o obrazovanju ženske dece govorila Mileva Simić je bila sa jedne strane manjinska, a sa druge rezultat balansiranja između potrebe za poboljšanjem statusa manjinskih žena u multietničkom društvu i snažnih (rekla bih odlučujućih) tradicionalnih predstava o njihovoj ulozi u društvu.“ (82). Poenta Gordane Stojaković u ovom poglavlju jeste da je delovanje Mileve Simić neodvojivo od manjinske pripadnosti srpskoj zajednici u Austrougarskoj monarhiji i od opstanka te zajednice unutar monarhijskog prostora. Kao ilustracije Stojaković koristi tekstove Mileve Simić (govor prilikom otvaranje Srpske više devojačke škole u Novom Sadu 1874; govor

prilikom penzionisanja 1905) u kojima je javno propagirala žensko obrazovanje i očuvanje nacionalnog identiteta omladinki koje je obrazovala i vaspitavala. Stojaković svoje procene podupire ocenama savremenika Mileve Simić (Arkadije Varađanin, dr K. N. Milutinović). Ako se otkriju tekstovi koje su pisale savremenice o Milevi Simić, biće veoma korisno uporediti ih sa ovim skupom svedočanstava i videti da li otkrivaju neki novi ugao gledanja na složen portret ove intelektualke.

U navedenom poglavlju Gordana Stojaković zagovara potrebu revidiranja svojih pa i ranijih ocena (Ljubice Marković, Svetlane Tomić) o Milevi Simićevoj kao konzervativnom opozitu izrazito feminističkoj učiteljici-književnici (takođe vojvođanskog kruga) Dragi Gavrilović. Ne verujem da bi iko ko je čitao bar neki deo relevantne literature o Milevi Simić sporio raznovrsne doprinose Mileve Simić, a posebno bi bilo neoprezno nakon ove studije Gordane Stojaković sporiti doprinose Mileve Simić emancipaciji vojvođanskih žena. Jedna vrsta korekcije čini se nužnom. Kada se posle Ljubice Marković pisalo o Dragi Gavrilović kao opozitu Milevi Simić, to poređenje se odnosilo na određen broj njihovih književno-umetničkih dela ili preciznije na njihovu umetničku literarizaciju kritike patrijarhalnog društva.⁶ Dakle, prilikom analize samo tih žanrova, za razliku od Mileve Simić, proza Draga Gavrilović je bila nedvojbeno feministički oblikovana, sa oštrom kritikom patrijarhalnog društva: porodice, obrazovanja, književnosti, religije... Na meti Drage Gavrilović bili su i srpski pisci, i sveštenstvo, pseudointelektualci... Ali, u tim analizama takođe se primećivalo da je u svojoj književnoj prozi Draga Gavrilović bila zdušna propagatorka ženskog obrazovanja i očuvanja nacionalnog identiteta. Dakle, to je bila zajednička nit delovanja Drage Gavrilović i Mileve Simić. I Draga Gavrilović je poput Mileve Simić pripadala vojvođanskom krugu obrazovanih žena, takođe je radila kao učiteljica. Ali, suprotno Milevi Simić, Draga Gavrilović je živela u provinciji (u Srpskoj Crnji), a osim toga, ispred sebe, pored sebe i iza sebe nije imala tako snažnu javnu potporu kulturno-političkog centra u kojem je živela i radila Mileva Simić (Novog Sada) a koju su od ranih dana oblikovale veoma moćne porodične veze.

⁶ Osim navedenih radova u fusnoti br. 2, videti: Svetlana Tomić, "The First Serbian Female Teachers and Writers: Their Role in Emancipation of Serbian Society," special issue *Serbian Women and the Public Sphere 1850-1950*, guest editors Anna Novakov and Svetlana Tomić, *Serbian Studies*, no.1 (2011), 57–79; Svetlana Tomić, „Šta znači proučavati žene-pisce iz prošlosti?“, *Valorizacija razlika: zbornik radova sa naučnog skupa o Dragi Gavrilović (1854–1917)*, uredila Svetlana Tomić (Beograd: Altera: Multinacionalni fond kulture, 2013), 21–43; Svetlana Tomić, „Obrazovanje i osvajanje građanskog statusa žena: primeri prvih profesionalnih učiteljica-književnica“, *Obrazovanje, rod, građanski status*, uredile Daša Duhaček, Katarina Lončarević i Dragana Popović (Beograd: Čigoja štampa: Fakultet političkih nauka, Centar za studije roda i politike, 2014), 38–56.

Teča Mileve Simić bio je Đorđe Natošević ili kako podseća Gordana Stojaković „jedna od nauglednijih ličnosti unutar srpske zajednice u Ugarskoj u XIX veku“ (11, f7). Osim teče, veliku pomoć Milevi Simić pružali su njen deda Grigorije Jovšić (gradonačelnik Novog Sada), kao i porodični kum dr Milan Šević (gimnazijiski i univerzitetski profesor, autor udžbenika, književni istoričar i kritičar, urednik *Pedagoških knjižica* i *Pedagoških klasika* itd), kao i njen višedecenijski kolega Arkadije Varađanin (koji je osim toga bio „cenzor gotovo svega što su na srpskom jeziku, na razmeđu 19. i 20.veka napisale žene“, str. 10). Na ovom mestu spisak institucionalno moćnih muškaraca se ne završava; u nastavku studije saznaje se i o drugim muškarcima-uglednicima koju su podržavali Milevu Simić i njen raznovrstan rad.

Prepiska sa tim uglednicima koju je Gordana Stojaković istražila u Matici srpskoj pomaže čitaocima da otkriju dosta detalja o ovim vezama. No, ova sfera saznanja nameće potrebu za daljim ispitivanjima nekih pitanja. Da li bi Mileva Simić, u vreme kada su se žene tek probijale u javnu sferu svojim različitim vrstama delovanja (prosvetnog, umetničkog...), uspela da se ostvari kao javna figura, da nije imala takvu jaku potporu? Primetimo da prikazana prepiska ne sadrži komunikaciju ili obraćanja Mileve Simić ženama. Zašto? Dalja pitanja koja treba istražiti su: Ko spada u krug savremenica koje su podržavale Milevu Simić? Ko su bile njene koleginice, a ko prijateljice? Da li je Mileva Simić učestvovala u aktivnostima nekih ženskih društava i da li je koristila žensku mrežu poznanstava za ostvarenje nekih ciljeva?

Završna poglavlja donose nove dragocene podatke o životu i radu Mileve Simić i to iz ugla sećanja: „O nekim detaljima iz privatnog života Mileve Simić koji obično ne ulaze u biografiju“ (87– 92) „Podaci i sećanja za biografije o drugima“ (92 –99), „Blagodarnost i zaborav“ (99 –106). Nakon njih sledi zaključni tekst „Na razmeđu vekova – nova identitetska i politička uporišta“ (106–110). U tim poglavljima, Gordana Stojaković prikazuje šta je u sećanju na druge ljude iz njene porodice i šireg društva Mileva Simić korigovala, pomogla ili dopunila i kako su drugi ljudi obnavljali sećanje na nju, za života i kasnije, javno organizujući proslave jubileja njenog rada i pišući o njenim doprinosima. U ovim delovima knjige, dr Gordana Stojaković je ukazala na značaj Mileve Simić u očuvanju sećanja na svog oca, slikara Pavla Simića. Ovo nije bio prvi primer žene u srpskoj kulturi koja je neumornim zalaganjem uspela da pomogne proces javnog pamćenja ali i očuvanja baštine svojih najbližih članova porodice. Imali smo i pre Mileve Simić takva delovanja npr. slučaj čuvanja očeve baštine (Mina Karadžić – Vuk Stefanović Karadžić) ili muževljeve (Savka Subotić –

Jovan Subotić) itd. I danas takođe postoje slična nastojanja.⁷ Drugi istraživači bi mogli da sistematizuju ta znanja i predstave ih javnosti.

Nadalje, Stojaković je dokumentovala ogroman autoritet koji je Mileva Simić imala u svojoj porodici iako je bila neudata žena u patrijarhalnom miljeu. Stojaković je skrenula pažnju na različita korektivna reagovanja Mileve Simić kojoj je bilo stalo do tačnih informacija ali i tačnih interpretacija. Simić je time nastojala da se sačuvaju činjenice o porodici ali i činjenice u kritičkom suđenju o umetničkom radu njenog oca. Oni koji budu istraživali rad Veljka Petrovića, treba da iščitaju redove u kojima Mileva Simić 1926. godine (u vreme kada je Petrović bio glavna figura u književno-umetničkom establišmentu Beograda) kritikuje Petrovićeve pogrešno zasnovane kritičke sudove. Niz drugih manje poznatih podataka se saznaje i u ovim poglavljima. Na primer, čita se o vezama sa Skandinavijom, o zdravstvenim neprilikama Mileve Simić, o njenoj važnoj saradnji sa Milanom Ševićem i Vasom Stajićem; do izraza dolazi njena pomoć u utvrđivanju autorstva J. J. Zmaja i uklanjanju nedoumice oko tumačenja manje poznatih reči...

Veoma je zanimljivo njeno sećanje na Lazu Kostića i Isidoru Sekulić. Pa opet i u tim zapisima, osim Isidore Sekulić, ne nalazimo njena sećanja na druge istaknute žene, njene savremenice. Moguće je da takvih zapisa ima na drugim mestima (jedno poznatije je ono o Milici Stojadinović objavljeno u *Srpkinji*, 1913). U jednom trenu Stojaković prenosi podatak same Mileve Simić o tome da piše *Memoare*. Nalaženje tog rukopisa mogao bi biti prvorazredan događaj. Na kraju, Gordana Stojaković sumira složena delovanja Mileve Simić u privatnoj i javnoj sferi društva, ocenjuje je kao preteču feminizma i upozorava na posledice ideološkog brisanja istorije žena posle Drugog svetskog rata.

Da zaključimo: zahvaljujući pažljivom prikupljanju arhivskih podataka i predano urađenoj analizi, ova nova knjiga Gordane Stojaković pomaže da se potpunije razume lik i delo jedne cenjene „misleće ženskinje“. I ne samo to. U prvoj iscrpnoj bibliografiji radova posvećenoj Milevi Simić koju smo ovom prilikom dobili, Gordana Stojaković je brižljivo unosila i napomene o izvorima koje jeste našla i utvrdila i one koje nije našla tamo gde je pisalo da se nalaze, čime će pomoći drugima da ne lutaju u potrazi kao ona i da lakše i sigurnije načine dalji istraživački korak. Od prve do poslednje strane ove knjige, Gordana Stojaković se potrudila da predstavi relevantne podatke, ali i da otvori niz pitanja i problema, savesno ostavljajući ideje – putokaze drugima za dalja istraživanja prošlosti srpske kulture i društva. U vreme kada je funkcionalna pismenost u krizi, jednako je važno što je Gordana Stojaković svoja otkrića ispisala divnim i razumljivim jezikom (što nije redovan slučaj sa onima

⁷ Radovan Rade Ristanović: *Čovek sa suncem na dlanu: Knjiga sećanja i slavljenja života*, priredila Vesna Nikolić Ristanović (Beograd: Prometej, 2017).

koji pišu naučna dela), umešno oblikujući uzbudljivu priču – ne bi li u našem kulturnom pamćenju svetlo ime Mileve Simić ponovo zasijalo svojim punim sjajem. Bez sumnje, ovo je važna i dragocena monografija, koja će služiti kao nezaobilazno istraživanje o ulozi žena u srpskoj kulturi krajem XIX i početkom XX veka.

Datum prijema: 7.7.2024.

Datum ispravki: /

Datum odobrenja: 10.7.2024.